

De atrofie van een ondemocratische rechtsstaat

Colette, Maarten

Published in:
De Standaard

Publication date:
2019

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Colette, M. (2019). De atrofie van een ondemocratische rechtsstaat. *De Standaard*, 96(252), 30-31.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

opinie & analyse

De EU zwijgt over Catalonië, maar veroordeelt Polen en Hongarije. Volgens **MAARTEN COLETTE** verraadt dat een systeemstrijd tussen democratie en rechtsstaat.

De atrofie van een ondemocratische

MAARTEN COLETTE

Wie? Assistent vakgroep Interdisciplinaire Studies van het Recht (VUB), co-directeur van De Debatten/VUB.
Wat? Europa is zeer goed in de regelpolitiek, maar bedrijft veel minder goed de gebeurtenissenpolitiek.

Alweer meer dan twee jaar geleden riep het Catalaanse parlement eenzijdig de onafhankelijke republiek uit. Als reactie stelde de Spaanse wetgever de Catalaanse autonomie onder curatele, met gebruikmaking van artikel 155 van de constitutie. Hoewel op deze maatregel, vanuit een strikt juridische interpretatie, niets viel af te dingen, is het conflict blijven woekeren en de kritiek uit bepaalde hoek blijven aanzwellen. Niet zo in de schoot van de Europese instellingen. De kosten ervan zijn dan ook ontzettend hoog.

In zijn boek *Kleinstaterij. De terugkeer van de natie en de afkeer van Europa* vertolkt Vincent Stuer, de voormalige woordvoerder van oud-Commissievoorzitter José Manuel Barroso, het onconventionele standpunt dat de EU met twee tendensen behept lijkt: aan de ene kant is er het ongenoegen over 'Brussel', aan de andere kant is juist de EU bij machte om kleinschaligheid weg te poetsen en veroorzaakt Europa ongewild de secessiegolf waar het, in het geval van Catalonië, tegen uitvaart: het Europese verband is een 'vangnet' dat ook ministaatjes met een werelds en welvarend wereldbeeld kan bedenken. Niet dus: waar het zelfbeschikingsrecht van burgers voorbij de horizon lonkt, dreigt onweer.

De weg van de tuchting

Omdat de EU er het zwijgen toe doet, lijkt het alsof het een ander zelfbeeld in de hoofden van de aanhangers van onafhankelijkheid wil slijpen. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Toen het in Catalonië mis dreigde te gaan, koos de Spaanse

regering voor de weg van de tuchting: het stuurde een delegatie van de Guardia Civil die (vreedzame) demonstranten agressief toetakelde. Vadertje Staat toonde zich met deze vlucht vooruit vooral ontredderd en zwak. Zo'n omgang met burgers loont zelden. Jean-Jacques Rousseau komt in *Du contrat social* tot de volgende constatactie: 'Kracht is een fysiek vermogen; ik zie niet in welke

zedelijke verhoudingen uit de gevolgen ervan kunnen voortvloeien. Wijken voor brute macht is een daad van nood, niet van wil; het is hoogstens een daad van voorzichtigheid. In welke zin zal dat ooit een plicht kunnen zijn?'

Rousseau, die de reikwijdte en werking van het geweld in de staat grondig heeft bestudeerd, stelt vast dat kolerieke kracht niet bij machte

is om burgers aan een land, laat staan aan nationale symboliek, te binden.

Communicatie met en door burgers is in onze eeuw het nieuwe modewoord. In een rechtsstaat (die orde en stabiliteit instigeert) die ook een democratie pretendeert te zijn, wordt rekening gehouden met de meningen van burgers (die vaak wanorde oproepen). Van boven op-

Bij een protestactie kwamen afgelopen zaterdag 350.000 Catalanen op straat in Barcelona. © afp

Duurzaam bosbeheer is evenwichtskunst

Waar gehakt wordt, vallen spaanders. **BART MUYS** zet in het bosdebat enkele feiten op een rij.

Hendrik Schoukens roept op tot gewetensbezwaren tegen het kappen van bomen (*DS 21 oktober*). In elk geval zijn bomen zo eerbiedwaardig dat een beslissing tot kappen een gewichtige aangelegenheid is, gesteund op ecologische, maatschappelijke (inclusief ethische) en technische overwegingen. Geen wonder dat bosbeheer een van de oudste wetenschappen op aarde is. Een Chinees traktaat van 4.000 jaar oud gaat er al over. Bij ons werd het kappen van bomen al bij de Merovingers en Karolingers geregeld in hun *Capitularia*, terwijl het *Ceurboeck van Soniën* geldt als een van de strengste kapwetgevingen van het ancien régime.

Vandaag wijden universiteiten in binnen- en buitenland specifieke opleidingen aan het vraagstuk hoe bossen duurzaam te beheren. Kappen is altijd de belangrijkste maatregel in bosbeheer, omdat het toelaat in te

spelen op de natuurlijke dynamiek van het bos. Dunningen (individuele boomkappingen die meer ruimte geven aan toekomstbomen) imiteren de sterfte in het natuurbos ten gevolge van competitie tussen bomen. Verjongingskappen (individuele, groepen- of kaalkappen die ruimte maken voor jonge bomen) imiteren de gaten in het kronendak die van nature ontstaan door ziekte of storm.

Kappen laat toe om de gelijkjarige monoculturen aangeplant na de wereldoorlogen om te vormen naar gemengde, ongelijkjarige bossen met een hogere bestendigheid tegen klimaatverandering. De inkomsten uit dit type kappingen dekken amper de beheerkost, maar leiden wel tot stabielere en meer gevarieerde bossen, en macro-economisch tot hernieuwbare biomaterialen en tewerkstelling op de weg naar een petroleumvrije circulaire economie.

Meer houtvolume

Maar hebben we wel voldoende natuurlijk bos? Zeker niet. Vlaamse bossen zijn

We kunnen de natuurwaarde van Vlaamse bossen opdrijven door zuiniger om te gaan met het kappen van oude bomen, zelfs als ze exoten zijn

vaak monotoon met relatief weinig oude bomen, want in het verleden gingen bomen al jong als brandhout voor de bijl. Na de Tweede Wereldoorlog konden we bomen sparen omdat er fossiele brandstoffen voorhanden waren, zodat we vandaag niettemin al meer oude bomen hebben dan in de voorgaande eeuwen. We kunnen de natuurwaarde van Vlaamse bossen opdrijven door zuiniger om te gaan met het kappen van oude bomen, zelfs als ze exoten zijn, en de oppervlakte onbeheerde bosreservaten (nu 2.000 hectare) te verhogen en in te bedden in grotere *rewil-*

ding-projecten, waartoe veteranenbomen, dikke boomlijken, grote zoogdieren inclusief toppredatoren behoren. Onderzoek toont ook aan dat zich in oude bossen gesofisticeerde ondergrondse communicatienetwerken tussen bomen ontwikkelen, al zijn er geen indicaties voor het bestaan van pijn of andere gevoelens bij bomen.

Wordt er te veel gekapt in de Vlaamse bossen? Eerder niet. Sinds de jaren 50 is de houtbiomassa in Vlaamse bossen spectaculair toegenomen van amper 100 tot 275 kubieke meter per hectare. Elk jaar groeit er per hectare zo'n 7 kubieke meter hout bij waarvan gemiddeld zo'n vier vijfde geoogst wordt, wat betekent dat het houtvolume nog steeds aangroeit, en we grosso modo over duurzame oogst kunnen spreken. Maar met het oog op rust in het bos en vanwege efficiëntieredenen wordt niet jaarlijks in elke hectare gekapt, zodat kappingen zich concentreren waardoor gemakkelijk de indruk ontstaat dat er te veel gekapt wordt.

Komt na kapping het bos terug? Hier moet een onderscheid gemaakt worden tus-

rechtsstaat

gelegde antwoorden op maatschappelijke vraagstukken worden als betuttelend ervaren. In dit verband is het van belang dat meer dan honderd intellectuelen – onder wie Antonio Negri, Philip Pettit en Robert Menasse – de voorzitter van de Europese Commissie in een open brief van 31 oktober 2017 waarschuwden voor een te enge interpretatie van de rechtsstaat, van de *rule of law*. Die kan niet beperkt blijven tot een toepassing van ‘de wet’. Is dat het geval, dan hebben we te maken met een *rule by law*: recht is wat de wet zegt dat recht is. Zo’n circulair begrip van wat de rechtsstaat behoort te zijn, kan vandaag niet langer overtuigen.

Vluchteling vs. kabeljauw

De weerbaarheid van de *rule of law* laat in Spanje veel aan de verbeelding over. Dat neemt niet weg dat het land niet in één adem met Polen en Hongarije kan worden genoemd. In die landen is er sprake van een erosie van de instellingen en werken de machtshebbers structureel naar een vergaande uitholling van de spelregels toe. Dat is in Spanje niet het geval (*DS 23 oktober*). De oorzaak van de onvrede ligt elders: bij een rechtsstaat die een (legitiem) democratisch verlangen in de taboesfeer onderbrengt en er niet toe komt zijn opposenten weerwoord te bieden. Nu reeds valt te voorspellen dat het Catalaanse secessionisme zal blijven smeulen. Zoals José Ortega y Gasset het al in 1921 omschreef: het separatisme in Spanje is als de stemming van een man die ertoe veroordeeld is samen te leven met een vrouw die hem voedt maar van wie

Het separatisme in Spanje is als de stemming van een man die ertoe veroordeeld is samen te leven met een vrouw die hem voedt maar van wie hij niet houdt

hij niet houdt.

Hoe staat de EU in dit alles? Blijkens artikel 2 van het Verdrag van de Europese Unie zijn de democratie en de rechtsstaat waarden die alle lidstaten delen. Het krachtdadige optreden van de Unie tegen zowel Polen als Hongarije op grond van de ‘atoombom’ van artikel 7 van het Verdrag, wijst erop dat men de glans van de rechtsstaat genegen is. Maar straalt die glans ook af op het democratische karakter van deze rechtsstaat, of wijst zij eerder op een democratisch tekort? Ik denk in dit verband aan de vaststelling, door Luuk van Middelaar opgetekend, dat een vluchteling geen kabeljauw is. De EU schijnt zeer goed bij machte regelpolitiek te bedrijven. Maar is zij ook in staat om snel op de bal te spelen en ‘gebeurtenissenpolitiek’ te bedrijven wanneer de toeschrijving van belangen groot is? De toekomst zal het uitwijzen, maar de lauwe attitude ten overstaan van een ‘interne aangelegenheid’ als de veroordeling van Catalaanse democraten belooft weinig goeds.

sen regulier bosbeheer en ontbossing. Bij ontbossing komt er na kapping ander landgebruik in plaats. Vlaanderen is de bosarmste regio van Europa en nog steeds verdwijnt er meer bos dan dat er bijkomt. Vandaar dat bosbescherming en bosuitbreiding eindelijk speerpunten van de Vlaamse regering zijn. Dat zal niet zonder slag of stoot gaan. Meer bos en natuur betekent druk op het landbouwareaal, wat op zijn beurt een dringende betonstop vereist.

Heideherstel

Een specifieke kwestie is ontbossing voor het creëren van halfnatuurlijke open landschappen zoals heide door Natuurpunt en het ANB. Het herstel van deze waardevolle habitats voor bedreigde inheemse biodiversiteit vertrekt veel vaker van bos dan van landbouw, want dit is succesvoller (bossen werden niet bemest), verdient zichzelf terug door de houtkap, en is vrijgesteld van wettelijke boscompensatie. Maar net zoals in Nederland moeten we herbekijken hoe en hoe snel we heide herstellen, en hoe we de bos-

compensatie regelen.

Gewetensbezwaren tegen kappen van bossen zijn niet erg handig, maar tegen verder verlies van natuur als geheel zijn ze dat des te meer. Of we vooral meer wilde (zonder kap) of beheerde (met veel kap) natuur nodig hebben, moet we volgens Koenraad Van Meerbeek in het Amerikaanse vakblad *Bio-science* veeleer laten afhangen van de potentie voor biodiversiteit dan van culturele voorkeuren, met *rewilding* waar mogelijk, en kap- of maaibeheer waar nodig. Duurzaam bosbeheer met weloverwogen houtkap is in elk scenario ongetwijfeld een blijver. Vlaanderen moet als kennismaatschappij alleszins weer meer gaan investeren in de uitbreiding en het professionele beheer van zijn natuurpatrimonium.

BART MUYS

Hoogleraar bosecologie en bosbeheer (KU Leuven).

We verwachten wel erg veel van de natuur

Het land is vol en het land is luid. Ruimte en stilte zijn nauw met elkaar verbonden. De overheid moet daar volgens **VIRGINIE PLATTEAU** lessen voor het beleid uit trekken.

De conclusie van een steekproef bij duizend Vlamingen over hun beleving van en nood aan stilte is verrassend, of net niet: de burger schreeuwt om stilte. Om rust, af en toe alleen zijn, toegang tot een natuurlijke omgeving en tijd om even te ontsnappen aan de hectiek van elke dag. Stilte creëren en waarderen zou vanaf jonge leeftijd meegegeven moeten worden, vinden velen.

Tien jaar geleden verscheen een open brief van een groep geëngageerde wetenschappers, mensen uit het middenveld, schrijvers en academici die erop aandrongen om stilte en rust een plaats te geven in het toenmalige regeerakkoord. In het jongste Vlaamse regeerakkoord is er slechts een minimale hint over de luide stilteverzuiming van de burger. ‘Een goede omgevingskwaliteit is essentieel voor de kwaliteit van alle leven’, staat er. ‘Een goede luchtkwaliteit zorgt voor leefbare steden en dorpen en vermindert sterk de kans op aandoeningen; een goede waterkwaliteit levert ons kwaliteitsvol water voor mens, natuur en industrie en zorgt voor mooie en aangename omgeving om naast het water te wonen en recreëren. Een gezonde bodem is de basis voor onze voedselvoorziening en voor een diverse en weerbare natuur. Overmatig geluid en licht veroorzaken hinder en stress voor mens en dier.’

Zoals wel meer paragrafen in dit regeerakkoord blinkt deze alinea uit in helderheid noch in concrete beleidsdoelen.

Topophilia

Bij hoofdstuk 5, ‘Omgevingskwaliteit verder verbeteren’, klinkt het: ‘Om de achteruitgang van biodiversiteit te stoppen en om in te spelen op de maatschappelijke vraag voor (*sic*) nabij en beleefbaar groen, verbreden we de focus van het natuurbeleid. We zetten natuur in als doeltreffende en kostenefficiënte oplossing voor de veelheid van uitdagingen op het vlak van o.a. leefkwaliteit, gezondheid, klimaat, waterbeheer en voedselproductie.’ Voorwaar een grote return die van natuur wordt verwacht.

Recent bracht de National Trust een groot wetenschappelijk onderzoek uit over hoe mensen in het Verenigd Koninkrijk zich verhouden tot plekken die voor hen betekenisvol zijn. Er kwamen een uitgebreide bevraging en neurofysiologische testen aan te pas om na te gaan hoe het komt dat je op bepaalde plekken door nostalgie wordt overvallen, of waarom je je op andere plaatsen vol energie voelt. Wat lokt mensen naar parken of naar zee? Roept de rivieroever waar je met je vader vaak ging vissen meer emoties op dan zijn vislijn? (Ja, zo blijkt.) ‘Topophilia’ heet het, de liefde voor bepaalde plaatsen.

De verbondenheid die we met sommige plekken ervaren, is een onvatbaar onderbuikgevoel, waarvan de respons in de hersenen nu wetenschappelijk werd geregistreerd. Sommige plekken geven je een gevoel van kalmte, van ruimte om na te denken. Op andere plaatsen voel je je meteen thuis zonder dat je echt kunt zeggen waar-

om. Veel heeft te maken met herinneringen; het riviertje in de Ardennen waar je al je kindersomers doorbracht bijvoorbeeld. Uiteraard is ook de band met geliefden bepalend. Het stadsdeel waar je vaak met je eerste lief wandelde, kan nog steeds een beetje haar sfeer dragen. Daarnaast kunnen ook plekken in het hier en nu betekenisvol zijn; een mooi stukje op de dagelijkse fietsroute naar je werk, om maar iets te zeggen. Deze betekenisvolle plaatsen vergroten mentaal welbevinden en roepen bij veel mensen een sterke wil op om die plek te beschermen en te bewaren voor volgende generaties. Betekenisvolle plekken geven rust, vreugde, tevredenheid, energie en een gevoel van identiteit of thuishoort.

Natuur die niets moet

Stilte is nauw verbonden met zo’n gevoel van ruimte. Mensen ervaren weidse landschappen als rustiger dan een dichtbebouwde omgeving, zelfs als de gemeten decibels dat tegenspreken. Natuurlijke omgevingen geven heel sterk een gevoel van rust, ontspanning en vredigheid. Landschap en rust gaan samen. Stilte puur als een ‘eco-sensatie’ catalogeren, een ‘geconsacreerd element in de vrijetijdsector’, houdt weinig steek.

De rivieroever waar je met je vader vaak ging vissen, roept meer emoties op dan zijn vislijn

In Vlaanderen wordt de combinatie van natuur en stilte steeds zeldzamer. De bescherming van stiltegebieden verhelpt daar enigszins aan, maar uit beide onderzoeken blijkt duidelijk dat mensen voor fysiek en mentaal welbevinden dichtbij toegang moeten hebben tot rust in de natuur. Natuur die niets moet, die er gewoon mag zijn om zich te laten ontdekken, te laten beschermen en genoten te worden door wie er stilte en aangename momenten vindt. Om betekenisvol te zijn, zonder vooropgestelde meetbare opbrengst. Simpelweg naturel.

Zoals op wel meer beleidsterreinen is hier het wetenschappelijk onderzoek voorhanden. Het komt erop aan dit naar beleid om te zetten. Onverminderd geldt vandaag een passage uit de open brief van 2009: ‘Een brede stilte- en rustwerking waarin overheden en burgers samenwerken, kan niet gedijen vanuit strijd of contestatie. Het platteland waar stilte en rust nog te vinden zijn, vormt de spontane vertrekbasis om een positieve dynamiek voor heel Vlaanderen op gang te brengen en te versterken. Vanuit de stille eenvoud van alledag, vanuit die karaktervolle plekken verspreid over het land, waar mensen op verhaal kunnen komen.’

VIRGINIE PLATTEAU

Cultuurjournaliste en betrokken bij Waerbeke, sociaalculturele beweging voor stilte, rust en ruimte.